

peculiarities. The teachers of our department implement effective forms and methods of work for the accomplishment of the tasks. We constantly update not only the educational material, but approaches to its application. Our practical progress is based on the theoretical investigations.

*The nature of communication changed with the growth of globalization changes, the extension of international contacts, and the internationalization of society in general. The analysis of scientific resources on problems of intercultural communication brings about **the conclusion** that only the study of the interrelationship between culture and communication through the identification of cultural models and the application of the gained knowledge are necessary steps to overcome misunderstandings and conflicts.*

Key words: *intercultural communication; multicultural education; multiculturalism; professional tourism education; formation of multicultural personality; language education in multicultural space; cultural orientation of professional training; interrelationship between culture and communication.*

*Одержано редакцією 15.09.2017
Прийнято до публікації 29.09.2017*

УДК 377 (045)

НІКОЛАЄСКУ Інна Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
докторант кафедри педагогіки вищої школи
і освітнього менеджменту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна
e-mail: nikolaesky@ukr.net

КЕРІВНИЦТВО ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЮ РОБОТОЮ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СФЕРА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЧА СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** Презентовано досвід здійснення дослідно-експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів і ролі викладача щодо її керівництва. Зазначено, що керівництво викладачами системи післядипломної педагогічної освіти дослідно-експериментальною роботою загальноосвітніх навчальних закладів є однією з науково-методичних сфер професійно-педагогічної самореалізації. Висвітлено результати проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів. На рівні перспектив подальшого дослідження виокремлено роботу з упровадження інноваційних форм і методів методичного супроводу суб'єктів дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня.*

***Ключові слова:** дослідно-експериментальна робота; освітні послуги; професійно-педагогічна самореалізація; викладач; система післядипломної педагогічної освіти; інформаційно-комунікаційні технології; науково-методичний семінар; телекомунікаційні технології; круглий стіл.*

Постановка проблеми. Кардинальні зміни, що відбуваються в останні десятиліття в економічній і соціальній сферах України, зародження інформаційного суспільства, стрімкий розвиток наукових знань, інформаційних і комунікаційних технологій потребують нових вимог до науково-педагогічних працівників системи післядипломної педагогічної освіти, які здатні не лише поєднувати глибокі фундаментальні знання й практичну підготовку, але й застосовувати новітні досягнення

педагогічної науки, прогнозувати результати освітнього процесу, проводити дослідно-експериментальну роботу і впроваджувати ефективні інновації в освітній процес шкіл.

У цих умовах незмірно зростає роль викладача як наукового керівника, консультанта щодо розвитку дослідно-експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів і здійснення керівництва цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в освітній галузі підвищилася увага до проблем організації дослідно-експериментальної роботи в закладах освіти в наукових дослідженнях Т. Волобуєвої, Л. Даниленко, Н. Кушнарєнко, О. Чернишова, В. Шейка та інших. Аналіз сучасних наукових джерел засвідчив, що існують роботи, у яких розкрито сутність, форми, засоби і методи науково-дослідної роботи (В. Андрєєв, Г. Артемчук, Б. Бальзамов, А. Воробйов, М. Донченко, Г. Кловак, О. Крушельницька, А. Лушников, О. Микитюк, О. Овакімян та інші), але керівництво дослідно-експериментальною роботою ще не розглядалося як сфера професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної педагогічної освіти.

Мета статті – презентувати результати дослідно-експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів Черкаського регіону з проблеми підвищення якості освітніх послуг і ролі викладачів системи післядипломної освіти в її керівництві.

Виклад основного матеріалу. Дослідно-експериментальна робота є складником регіональної освітньої політики і має на меті розроблення й упровадження педагогічних інновацій, що пов'язані з розв'язанням проблем практичної дошкільної, загальної середньої, позашкільної та післядипломної освіти. Перераховані чинники формують особливі вимоги до науково-методичної діяльності викладачів системи післядипломної освіти щодо організації дослідно-експериментальної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів і педагогічних колективів-учасників дослідно-експериментальної роботи, які виконують функцію наукового консультанта, керівника, тьютора. Загальновідомо, що науково-педагогічні працівники мають не лише володіти дослідницькими навичками, оперувати науковими категоріями, а й уміти забезпечувати методичний супровід дослідно-експериментального пошуку в закладах освіти, ефективно застосовувати його можливості для методичної роботи.

Власний практичний досвід щодо керівництва дослідно-експериментальною роботою регіонального рівня переконливо доводить, що окрім дидактики викладачеві як науковому консультанту і керівнику цієї діяльності необхідно оволодіти також прикладними аспектами організації наукової діяльності, що представлена певними алгоритмами (переліком і послідовністю дій, схемами). Саме цей аспект має зорієнтувати викладачів у напрямі управління системою дослідно-експериментальною роботою в загальноосвітніх навчальних закладах.

Коротко презентуємо результати власного керівництва дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня, яке здійснювалося відповідно до наказу Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації № 67 від 17.03.2014 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи з теми «Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів» на базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

До участі в дослідно-експериментальній роботі було подано заявки від 9 навчальних закладів, проте активними виявилися лише 2 загальноосвітні навчальні заклади, зокрема Шрамківська ЗОШ I-III ступенів Драбівської районної ради та Драбово-Пристанційна ЗОШ I-III ступенів Драбівської районної ради.

За час проведення дослідно-експериментальної роботи *Шрамківською загальноосвітньою школою I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області* відновлено роботу *батьківського університету «Освіта для батьків»*. Варто

значити, що робота педагогічного колективу школи з батьками здійснювалася за напрямками організаційної роботи школи з сім'єю, підвищенням педагогічної культури і просвітницької роботи батьків. В організаційній роботі доцільним є поєднання індивідуальних, групових, колективних і масових форм роботи. Серед основних провідне місце займали індивідуальні бесіди, які відбувалися як за ініціативою самих батьків, так і за сприяння класного керівника, соціального педагога чи психолога. Позитивним моментом реалізації початкового етапу експерименту є те, що його впровадження відбувалося не лише шляхом здійснення виховного впливу на учасників цільових груп, тобто дітей, батьків, учителів, а й у навчальній діяльності – через викладання навчальних дисциплін. Відповідно до цього і з метою отримання якісних освітніх послуг, нових знань учнів понад існуючий стандарт у школі організовано такі *факультативи*: «Практикум із синтаксису української мови» (10 клас), «Цікава орфографія» (6 клас), «Виразне читання» (7-9 клас), «Історія українського письменства» (8 клас), «Практикум з правопису» (українська мова, 8 клас), «Хімічні реакції» (8 клас), «Літературна мозаїка» (6 клас), «Основи інформаційних технологій» (9 клас), «Рівний-рівному» (10 клас), «Основи психології особистості» (11 клас), «Аптека природи» (5 клас), «Історичні постаті» (8 клас).

Відповідно до мети і завдань експерименту найбільш *поширеними темами досліджень у галузі маркетингу* вчителі закладу обрали такі: «Становлення сучасного педагога як суб'єкта інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи», «Побудова системи задоволення потреб споживача на підставі аналізу результатів попередньої діагностики потреб потенційних освітніх послуг», «Диферсифікаційні напрями маркетингу (розширення асортименту аналогами товару чи послуги, надання нових послуг вже наявним клієнтам, використання нових технологій)», «Інтеграційний напрям маркетингу (контроль за появою конкурентів)», «Інноваційні технології навчання».

З метою оптимізації діяльності закладу щодо надання якісних освітніх послуг на всіх рівнях їх споживання було організовано роботу *інтелектуального клубу «Відродження»* для вчителів, батьків і громадськості селища.

Педагогічний колектив *Драбово-Пристанційної ЗОШ I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області* проводив дослідно-експериментальну роботу в рамках становлення комплексу-моделі «Школа-село» на засадах євроінтеграції. Протягом 2014-2017 рр. педагогічним колективом у рамках проблеми дослідження проведено такі методичні заходи:

- *науково-теоретичний семінар* «Законодавча база та державні документи, що регламентують діяльність експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів». У результаті роботи семінару було створено паперову й електронну базу державних документів, які є основою проведення дослідження;
- *педагогічна рада* з проблеми «Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг ЗНЗ». На засіданні педради було проаналізовано стан, проблеми й умови підвищення якості освітніх послуг у школі;
- *педагогічні читання* за темою «Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження маркетингових досліджень в освіті», готуючись до яких учителі познайомилися з працями З. Рябової, Т. Оболенської, М. Литвинова, В. Маркова, А. Панкрухіна, Е. Песоцкої, В. Уколова та ін.;
- *круглий стіл* із питання «Модель випускника школи», у результаті роботи якого були визначені компетентнісні характеристики випускника школи в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки;
- *проблемний семінар* «Підвищення конкурентоспроможності ЗНЗ через інноваційну діяльність»;

– *теоретичні семінари* на тему «Європейська освіта для європейської країни», «Основні характеристики освітніх послуг школи в контексті освітнього маркетингу».

Ці заходи були спрямовані на неперервний розвиток цілого ряду компетентностей, які сприяють інноваційному потенціалу закладу освіти і дають змогу учням школи-майбутнім абітурієнтам основу для працевлаштування, особистої реалізації та розвитку, соціальної інтеграції та активного громадянства.

Під час роботи інструктивно-методичної наради за темою «Європейський вимір навчання в школі» творчими групами створено навчальні програми і проекти з факультативу, а також розпочато формування методичного бюлетеню з розробками уроків із включенням матеріалів шкільного факультативу «Європейська спільнота».

У рамках експерименту спільно з педагогічним колективом та учнями школи створено постійно діючий шкільний Євроклуб «Європейська спільнота», який є шкільною організацією, що діє з метою спілкування, обміну інформацією, розширення знань про Європу та Європейський Союз, виховання молоді в дусі спільних європейських цінностей, створення умов для самореалізації й гармонійного розвитку особистості.

Важливого значення під час підготовчого етапу експерименту було приділено роботі з батьками учнів. З метою залучення батьків до дослідно-експериментальної роботи і надання відповідної інформації з теми дослідження було проведено *проблемний семінар* «Чим може бути корисним європейський досвід викладання в українській школі?».

Однією з організаційно-педагогічних умов підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів стала робота з громадськістю. Відповідно до реалізації цієї умови було *підписання договору між школою та школою польської мови в Черкасах*, а також *підписання угоди про Євроатлантичну співпрацю з Інститутом трансформації суспільства*.

Як результат проведення дослідно-експериментальної роботи «Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів» було підготовлено та видано *підручник* Л. Чернової, директора школи, «*Становлення комплексу-моделі «Школа-село» на засадах євроінтеграції*».

Педагогічний колектив *Безбородьківської ЗОШ I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області* в рамках дослідно-експериментальної роботи виокремив одну з організаційно-педагогічних умов підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів і надав їй вагомого значення. Під час засідання творчої групи було з'ясовано, що ефективність освітніх послуг буде залежати від збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів закладу, від створення освітнього середовища, що спрямоване на збереження й зміцнення здоров'я дітей, покращення їхнього настрою та самопочуття, створення сприятливих умов для розвитку і саморозвитку, покращення функціонального стану організму, підвищення адаптаційних можливостей і формування мотивації на здоровий спосіб життя.

Дослідивши існуючі технології здоров'язбереження за кордоном і в Україні, проведено *круглий стіл за участю батьків і вчителів з елементами тренінгу* на тему «Як виховати дитину фізично здоровою?», визначено напрям подальшого розвитку школи в умовах експерименту «Апїтерапія» (лікування бджолами).

Відповідно до програми дослідно-експериментальної роботи за темою дослідження педагогічним колективом *Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 13 Черкаської міської ради* окрім основних завдань експерименту було вивчено *питання інноваційної та експериментальної роботи в освітніх закладах України та світу з проблеми підвищення якості освітніх послуг*. Як результат цієї роботи педагогічним колективом закладу було здійснено *впровадження елементів*

дистанційного навчання – робота в інформаційному середовищі «Мережеве місто Україна» та оновлено сайт школи (режим доступу: [http:// school13.ck.ua](http://school13.ck.ua)), уведено структурний компонент «Експериментальна робота», що містить такі елементи: технологічний паспорт інновації, нормативні документи, експериментальна робота (висвітлюються проведені заходи за темою експерименту, розміщуються статті, презентації), фотоматеріали.

З метою підвищення рівня професійної компетентності педагогічного колективу організовано науково-методичний супровід дослідно-експериментальної роботи, зокрема:

- семінар для директорів загальноосвітніх шкіл Тальнівського району «Застосування ІКТ в управлінській діяльності керівника закладу освіти»;
- заняття міської школи професійної адаптації молодих учителів іноземних мов із теми «Формування лексичних і граматичних навичок при використанні пісень на уроках іноземної мови»;
- участь у Першому установчому засіданні «Створення Центру Освітніх Комунікацій» (м. Бровари, березень 2014 р.);
- участь у Першому освітньому фестивалі «Інтерактивний світ знань Epson» (м. Київ, травень 2014 р.).

З метою підвищення якості освітніх послуг педагогічним колективом розробляється і рекомендується до впровадження програма створення уроків у *Master Tool та Easy School Book – усі уроки в одній електронній книзі*. Учителі працюють в інформаційному середовищі «Мережеве місто Україна», надають додаткові освітні послуги на платформі Adobe Connect Pro, створюють інтерактивне календарне планування. Цілком нові можливості для учнів і викладачів надають телекомунікаційні технології. Учні одержують доступ до професійних банків і бази даних, опановують наукові проблеми, обмінюються результатами з іншими дослідниками у своїй галузі. Школярі мають змогу брати участь в Інтернет-олімпіадах, турнірах, одержують унікальну можливість спілкуватися практично по всьому світові.

Підсумовуючи зазначене вище, наголосимо, що під час проведення дослідно-експериментальної роботи і здійснення керівництва нами як науковим консультантом було розроблено програму дослідно-експериментальної роботи з запропонованою низкою науково-методичних заходів. Перед початком дослідно-експериментальної роботи з теми «Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів» нами у формі круглого столу проведено наукове консультування щодо загальних питань у розрізі досліджуваної проблеми і реалізації етапів дослідно-експериментальної роботи. Спільно з керівниками експериментально-дослідних майданчиків розробляють механізм взаємодії всіх суб'єктів дослідно-експериментальної роботи з урахуванням основних положень про інноваційну і дослідно-експериментальну роботу, здійснюють діагностику змін стану об'єкта і предметів дослідно-експериментальної роботи.

Протягом усього експерименту нами здійснювався науково-методичний супровід дослідно-експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів, який полягав у забезпеченні взаємодії щодо впровадження освітніх інновацій; упровадженні нової технології та певної послідовності дій, що мають забезпечити конкретний професійно значущий результат; апробації педагогічної системи для визначення і приведення у відповідність мети, змісту, методів дослідно-експериментальної роботи і взаємодії суб'єктів науково-методичного супроводу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз діяльності експериментальних закладів освіти регіону показав достатній рівень реалізації задумів та очікуваних результатів.

Серед перспектив подальшого дослідження цієї проблеми виокремлюємо роботу щодо впровадження інноваційних форм і методів методичного супроводу суб'єктів дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня.

Список використаних джерел

1. Введение в научное исследование по педагогике / под ред. В. И. Журавлева. – Москва : Педагогика, 1988. – 237 с.
2. Безбородківська загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області. – [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Режим доступу : <http://bezborodkyzosh.at.ua/>
3. Гаврилюк О. С. Організація дослідно-експериментальної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі / О. С. Гаврилюк // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 4 (52). – С. 26–32.
4. Драбово-Пристанційна загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області. – [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Режим доступу : <http://drabovo-prustan.ucoz.ru/>
5. Комка О. Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність у сучасних закладах освіти / О. Комка // Майбутня. – 2014. – № 13 (липень–серпень). – С. 81–84.
6. Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 13 Черкаської міської ради. – [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Режим доступу : <http://school13.ck.ua/site/>
7. Чернишов О. І. Науково-методичний супровід експериментально-дослідної роботи в регіоні / О. І. Чернишов // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2013. – № 2 (15). – С. 60–64.
8. Чернишов О. І. Організація науково-дослідницької роботи в освітній установі : методичний посіб. / О. І. Чернишов, Т. Б. Волобуєва. – Донецьк : «Витоки» Днобл ПППО, 2007. – 148 с.
9. Шейко В. М. Організація та методика науково- дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – Київ : Знання – Прес, 2002. – 295 с.
10. Шрамківська загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області. – [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Режим доступу : <http://shramkowka.at.ua/>

References

1. *Introduction to scientific research on pedagogy*. (1988). (Ed. by Zuravlev, V. I.) Moscow (in Russ.)
2. *Bezborodivka secondary school of the I-III grades of Drabiv district council of Cherkassy region*. Retrieved from <http://bezborodkyzosh.at.ua/> (in Ukr.)
3. Gavryliuk, O. S. (2015). Organization of experimental and experimental activity in a general educational institution. *Tavriys'kyi visnyk osvity (Taurian Journal of Education)*, 4 (52), 26–32 (in Ukr.)
4. *Drabovo-Secondary secondary school of I-III grades of Drabiv district council of Cherkassy region*. Retrieved from <http://drabovo-prustan.ucoz.ru/> (in Ukr.)
5. Komka, O. (2014). *Experimental and innovative activity in modern educational institutions*. *Maybutnya (The future)*, 13, 81–84 (in Ukr.)
6. *Cherkasy specialized school of I-III degrees № 13 of Cherkasy city council*. Retrieved from <http://school13.ck.ua/site/> (in Ukr.)
7. Chernyshov, O. I. (2013). Scientific and methodological support of experimental research work in the region. *Naukova skarbnytsya osvity Donechchyny (Scientific treasury of education of Donetsk region)*, 2 (15), 60–64 (in Ukr.)
8. Chernyshov, O. I. (2007). *Organization of research work in an educational institution: methodical manual* (in Ukr.)
9. Shaiko, V. M., & Kushnarenko, N. M. (2002). *Organization and methods of research and development: textbook* (in Ukr.)
10. *Shramkiv secondary school of I-III grades of Drabiv district council of Cherkassy region*. Retrieved from <http://shramkowka.at.ua/> (in Ukr.)

Abstract. *NIKOLAESKU Inna Oleksandrivna. Management of research-experimental work of general learning educational institutions as a field of professional and pedagogical self-realization of the pedagogical education system's teacher*

Introduction. *In the conditions of the entry of Ukraine into the world educational space, the development of research-experimental work of the school and the involvement of teachers of the system of postgraduate pedagogical education are important to this process.*

Purpose. *The results of own research of the leadership of research-experimental work of secondary educational institutions of the regional level are presented.*

Results. *The implementation of one of the organizational and pedagogical conditions of vocational and pedagogical self-realization of teachers of postgraduate education is considered.*

We have identified leadership in the research-experimental work of general education institutions. It is noted that the teacher during the leadership of experimental work professionally self-actualized as a scientific adviser, head, tutor. The results of research-experimental work of the regional level on the problem of improving the quality of educational services of general educational institutions are presented. The role of the teacher in the implementation of research-experimental work is highlighted.

Originality. *The main results of the leadership of research-experimental work of separate schools of Cherkasy region are presented. The challenge and purpose of experiment was to appropiate the organizational and pedagogical conditions for improving the quality of educational services of general education institutions. Briefly describes the various forms and methods used by experimental institutions during the elaboration of a leading research problem. The main results that the school achieved during the experiment was mentioned: the development of textbooks, seminars at the regional and Ukrainian levels, the discussion of school clubs and Internet sites.*

Conclusion. *The leadership of the research-experimental work of general educational institutions is one of the areas of professional and pedagogical self-realization of the accountant system of postgraduate education. Prospects for further research – introduction of innovative forms and methods of methodological support of subjects of research-experimental research work of the regional level.*

Key words: *experimental and experimental work; educational services; vocational and pedagogical self-realization; teacher of postgraduate pedagogical education system; information and communication technologies; scientific and methodical seminar; telecommunication technologies; forms and methods of training.*

Одержано редакцією 30.09.2017

Прийнято до публікації 05.10.2017

378.147 (045)

НІНОВА Тетяна Степанівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна
e-mail: ninova@ukr.net

ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. *Розглянуто сутність і виявлено основні суперечності, що доводять необхідність удосконалення процесу формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкової школи. Проведено аналіз поняття «екологічна свідомість», визначено структуру екологічної свідомості майбутнього вчителя та її компоненти. Представлені результати й аналіз анкетування студентів 1-3-х курсів спеціальності 013 «Початкова освіта» з метою виявлення рівня екологічних знань і свідомості. Установлені педагогічні умови, які сприятимуть удосконаленню процесу формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.*

Ключові слова: *екологічна свідомість; структура екологічної свідомості; педагогічні умови формування екологічної свідомості; професійна підготовка вчителя; екологічна компетентність.*

Постановка проблеми. Вимоги сьогодення потребують удосконалення екологічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що зумовлено необхідністю виховання молодого покоління країни, яке здатне дбайливо ставитися до природного середовища, розумно застосовувати його багатства.

На ці аспекти звернено увагу в державних документах про освіту: «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», «Концепції неперервної екологічної освіти і виховання в Україні». Механізмом забезпечення нової освітньої парадигми у шкільному навчанні стала реформа «Нова школа: Простір освітніх можливостей», у якій визначено десять основних компетентностей, що має розвинути школа в учнів. Визначена компетенція «Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя» [1, с. 14] може бути сформована в учнів початкової школи тільки за умови високого рівня екологічної свідомості і культури самого вчителя. Тому формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки є важливим питанням удосконалення освітнього процесу у вищій школі.

Аналіз останніх публікацій. Значна кількість наукових досліджень присвячена означеному питанню. Серед вітчизняних учених вплив знань про природу на формування моральних якостей особистості та ставлення її до довкілля відзначали видатні педагоги В. Вернадський, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін. Значенню екологічних знань у процесі формування екологічної культури особистості присвячені праці М. Бауера, Г. Білявського, Н. Левчука, А. Некоса. Питання екологічної підготовки студентів вищих закладів освіти, формування екологічної культури були предметом вивчення Н. Грейди, О. Пруцакової, С. Совгіри, М. Шаповал, М. Швед, Н. Ясінської. Особливості формування екологічної культури фахівця досліджено в працях С. Дерябо, А. Захлебного, Г. Ільїної, Л. Печко, І. Суравегіної, Г. Тарасенко. Закономірностям впливу екологічного виховання на формування екологічної свідомості присвячені роботи А. Кочергіна, Е. Гірусова, концепції професійної підготовки студентів – дослідження Л. Барановської, Т. Вайди, Р. Гуревича, Н. Єфіменко, В. Ключко, М. Козяр, Л. Лук'янової, Н. Мойсеюк, Т. Нінової. Мету, завдання і принципи екологічної освіти вивчали Н. Авраменко, П. Бачинський, Г. Білявський, С. Павлюченко, О. Мітрасова, В. Танська та ін.

Аналіз педагогічної та навчально-методичної літератури з теми дослідження дозволяє окреслити суперечності, що доводять необхідність удосконалення процесу формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкової школи, зокрема: між сучасними вимогами до рівня еколого-професійної підготовки майбутніх фахівців та реальним станом їх підготовки у вищій школі; між необхідністю наскрізної екологізації змісту освітнього процесу та потребою в сучасних навчальних програмах професійної підготовки студентів у вищій школі, які сприятимуть підвищенню якості формування професійної екологічної свідомості майбутнього фахівця; між доцільністю формування в майбутніх фахівців екологічних знань і вмій щодо збереження й поліпшення стану навколишнього середовища та недостатністю науково обґрунтованих сучасних педагогічних технологій, реалізація яких забезпечує ефективність цього процесу.

Відзначаючи необхідність відповідних знань і переконань для розумного спілкування суспільства з природою, дослідники вважають, що екологізація матеріальної й духовної діяльності суспільства є умовою подолання екологічної кризи, а забезпечення гармонії в взаємовідносинах суспільства і природи можливі тільки внаслідок зміни світоглядних позицій самої людини. Такий підхід потребує вивчення проблеми динаміки формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Мета дослідження: розглянути динаміку формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Єдиного тлумачення поняття «екологічної свідомості» немає. Проте існують кілька визначень, зокрема: «науково-практичне відображення зв'язку людини й суспільства з теперішнім і майбутнім навколишнім середовищем, необхідність гармонізації відносин між ними»; «звичайна буденна людська свідомість, що змістово спрямована екологічними сенсами»; «сукупність екологічних уявлень, ставлень до природи, стратегій і технологій взаємодії з нею».

У психолого-педагогічній літературі обґрунтовано декілька підходів до визначення змісту поняття «екологічна свідомість». Так, Е. Гірусов розглядає екологічну свідомість як складник екологічної культури, як сукупність поглядів, теорій, емоцій, що відображають проблеми співвідношення суспільства і природного середовища у плані «забезпечення прогресу в єдності з природним середовищем» [2, с. 82]. Натомість В. Скребець вважає, що це «рівень психічного відтворення природного і штучного середовища, свого внутрішнього світу, саморефлексія місця й ролі людини в біологічному, фізичному, хімічному світі, а також саморегулювання та наповнення цього відтворення екологічним змістом» [3, с. 48]. Екологічній свідомості, на думку автора, властиві всі ознаки усвідомленої діяльності людини з тією особливістю, що вона ініційована екологічним сенсом.

Російські психологи С. Дерябо та В. Ясвін під екологічною свідомістю розуміють «сукупність екологічних уявлень, існуючого ставлення до природи, а також відповідних стратегій і технологій взаємодії з нею» [4, с. 11].

В. Панов вважає екологічну свідомість атрибутом, тобто властивістю людини як компонента відношень у системі відношення «людина – природа». Структуру екологічної свідомості автор бачить у сукупності уявлень людини про взаємозв'язки в означеній системі, особистісному ставленні та технологіях взаємодії людини і природи, життєвих екологічно орієнтованих цінностях людини [4, с. 91].

В. Медведєв та А. Алдашова [5, с. 162] розвивають вищезазначений підхід і виокремлюють такі характеристики екологічної свідомості: ступінь відображення в екологічній свідомості суспільних цінностей та інститутів; вираженість в екологічній свідомості прогностичних елементів у ситуації вибору критеріїв розв'язання конкретної екологічної проблеми, тобто орієнтації на «теперішнє заради майбутнього»; особливості орієнтації екологічної свідомості на колектив, суспільство; можливість протидіяти екологічним негараздам, брати участь у ліквідації наслідків антропогенних екологічних катастроф.

Тобто, розкриваючи структуру екологічної свідомості нашого сучасника, учені виділяють такі основні компоненти, які відображають його соціальну сутність і регуляторні функції:

- 1) свідоме засвоєння людиною норм науково обумовленого, екологічно відповідного, раціонального природокористування і відпрацювання на цій основі системи екологічних переконань, знань, умінь, які б забезпечували оптимальну по відношенню до природи його практичну діяльність;
- 2) засвоєння норм застосування засобів організації господарської діяльності людини під кутом зору відповідального ставлення до проблем екології та збереження природи, правової культури і знань природоохоронного законодавства, екологічної ситуації, яка утворилася за місцем проживання: у регіоні, у державі, у глобальних масштабах;

- 3) розуміння себе як частини природи, яка є для людини джерелом здоров'я, гуманізму, патріотичних почуттів, моральних, естетичних та інших якостей;
- 4) усвідомлення того, що природа є суспільною цінністю.

Виділені характеристики розкривають зміст поняття «екологічна свідомість» людини, яка виступає внутрішньою детермінантою її ставлення до природи, що визначають дослідники І. Зверева, Н. Анацька, Е. Гірусов, Ф. Гісматов, І. Грабовська, Л. Лук'янова І. Сафонов, І. Суравегіна, Г. Швебс та інші.

Формування екологічної свідомості проходить, на думку Ф. Гісматова, двома шляхами «стихійно, на основі щоденної практичної діяльності, і свідомо, на основі цілеспрямованого процесу виховання і навчання у кожній сфері людської діяльності» [7, с. 71]. Натомість, на думку О. Варго, становлення екологічної свідомості відбувається поетапно у відповідності до розвитку суспільства: «... для промислового суспільства характерні зацікавлені і тривожні типи екологічної свідомості; для екологічно-проблемного суспільства – пристосувальний і об'єднуючий типи екологічної свідомості; екологічному суспільству притаманний екофільний тип екологічної свідомості» [8, с. 16].

Формування екологічно свідомої особистості, як відзначають С. Дерябо і В. Ясвін, є загальним принципом екологічної освіти, що конкретизується на трьох рівнях: – на рівні адекватних екологічних уявлень про систему «людина – природа», що сприяє розумінню їх єдності; на рівні ставлення до природи, яке визначає характер напрямів взаємодії з нею, його мотивів, стимулює поведінку і дію з погляду екологічної доцільності; на рівні вмінь і навичок застосування екологічно доцільних технологій взаємодії з природою [4, с. 22–24].

Оскільки головним орієнтиром при розв'язанні даних завдань екологічної освіти є організація такої діяльності особистості, у процесі якої відображається освоєння технологій взаємодії людини з природою, тому і формування екологічної свідомості відбувається завдяки поєднання різних організаційних форм навчання [11, с. 518].

У формуванні екологічної свідомості важливим чинником є екологічні знання, що мають особливе значення для студентів вищих закладів освіти як майбутніх природокористувачів чи освітян. Опанування будь-якою професією повинно спиратися на пріоритетну роль екологічних знань і відповідних умінь, що дозволить прогнозувати наслідки своєї професійної діяльності. Крім того, це сприяє включенню самих студентів у креативну пізнавальну діяльність.

Формування екологічної свідомості у студентів здійснюється впродовж усього освітнього процесу у вищій школі [12, с. 13]. Екологічний компонент містять навчальні предмети як природничого, так і професійного напрямів, тому повинна спостерігатися зміна рівнів екологічного ставлення до довкілля, розуміння екологічних проблем студентів різних курсів. Для встановлення рівня екологічної свідомості, екологічних знань студентів щодо питань взаємодії в системі «природа – людина», визначення усвідомлення майбутніми вчителями початкової школи необхідності екологічної освіти для розвитку суспільства проведено анкетування [10] студентів 1-3-х курсів спеціальності 013 «Початкова освіта» Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наводимо результати опитування з окремих питань анкет, які найбільш яскраво розкривають результати щодо рівня екологічної свідомості студентів різних курсів. На рисунках 1-6 відображено (у %) відповіді студентів на питання анкети: група 1 – студенти 1 курсу, група 2 – студенти 2 курсу, група 3 – студенти 3 курсу.

Відповіді на питання щодо причин глобальної екологічної кризи студентами розподілилися за такими результатами (рис 1.):

Рис.1. Результати анкетування до питання №1

Як бачимо з рисунку, першу глобальну екологічну кризу студенти 1-го курсу пов'язують із розвитком комп'ютеризації 40,9 %, що є помилковим судженням, насправді ж вплив розвитку землеробства і скотарства, а пізніше й промисловості спричинили зміну мікроклімату, стану ґрунтів, фауни і флори, тому правильну відповідь надали тільки 22,72 % студентів 1-х курсів на відміну від студентів 2-х і 3-х курсів (відповідно тільки 53,4 % і 54,17 % дали вірну відповідь). Це є свідченням того, що екологічна освіченість студентів 1-х курсів наразі в концептуальному виді досить слабка, надто декларативна і фрагментарна, що не відповідає сучасним вимогам.

Розподіл відповідей студентів на питання щодо причин глобальних екологічних проблем сучасності представлено на рис. 2:

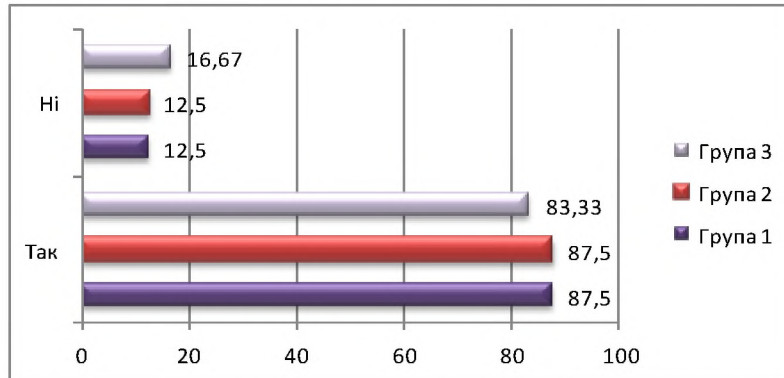

Рис. 2. Причини глобальних екологічних проблем сучасності

Відповідаючи на це питання, 37,93 % респондентів 1-го курсу та майже четверта частина респондентів 2-х і 3-х курсів вважають, що причиною глобальних екологічних проблем стали аварії на АЕС; такий результат міг стати наслідком отриманої інформації про аварію на Чорнобильській АЕС. Із них 17,24 % вважають, що науково-технічний прогрес і низький рівень екологічної освіти став причиною екологічної

кризи. Треба відмітити розуміння студентами 3-го курсу ролі екологічного виховання у збереженні довкілля. Це означає, що концепція підкорення природи, її перетворення за бажанням людини, за технократичним стилем мислення заради достатку людства виявилася згубною для природи. Таким чином, на старших курсах відбулося усвідомлення респондентами обов'язковості відповідального ставлення до природи, утвердилося переконання в необхідності екологічних знань.

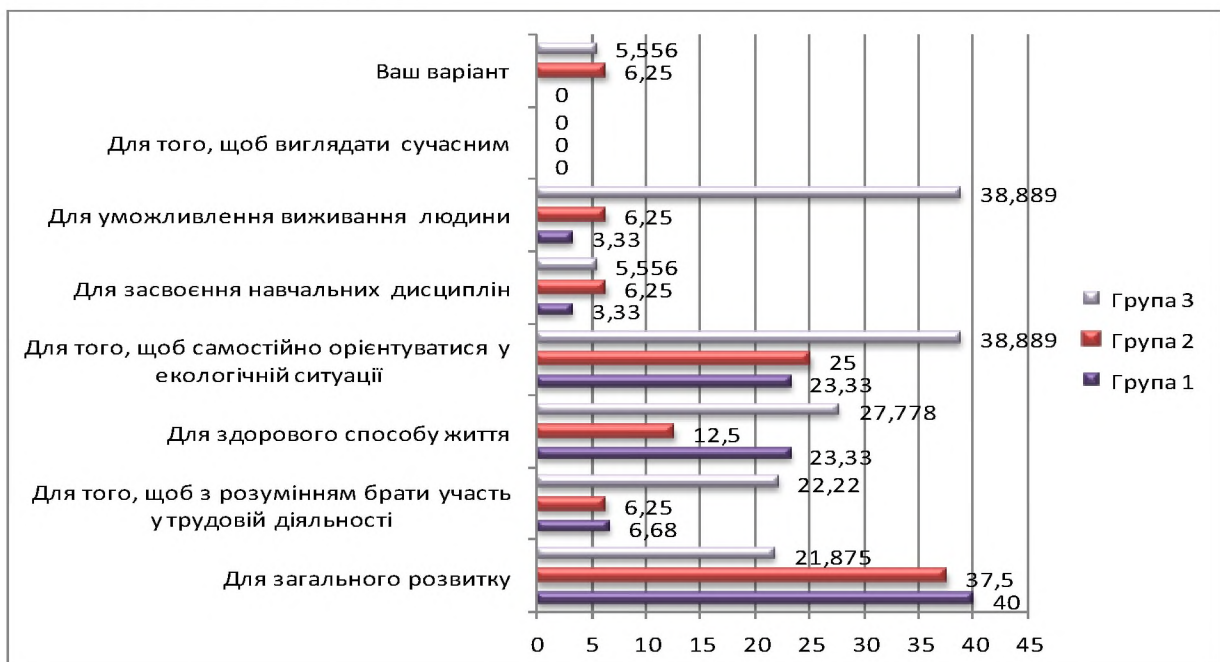
Відповіді студентів на питання актуальності для кожного екологічних знань щодо збереження довкілля представлені на рис.3:

Рис. 3. Актуальність для кожного екологічних знань щодо збереження довкілля

Як бачимо з рисунку, 83-87% респондентів, даючи позитивну відповідь, передбачають, що екологічні знання пов'язані з сучасним існуванням кожної людини та її діяльністю. Негативний результат на запитання ми отримали в 12,5 – 16% респондентів. Оскільки екологічні знання є основою формування екологічної свідомості, то в цьому випадку рівень екологічної свідомості низький, що означає недостатність екологічних знань і переконань, тобто навколишній природний світ до ціннісних орієнтацій цих студентів не включений.

Відповіді студентів на питання щодо значущості екологічних знань для сучасної людини представлені на рис. 4:

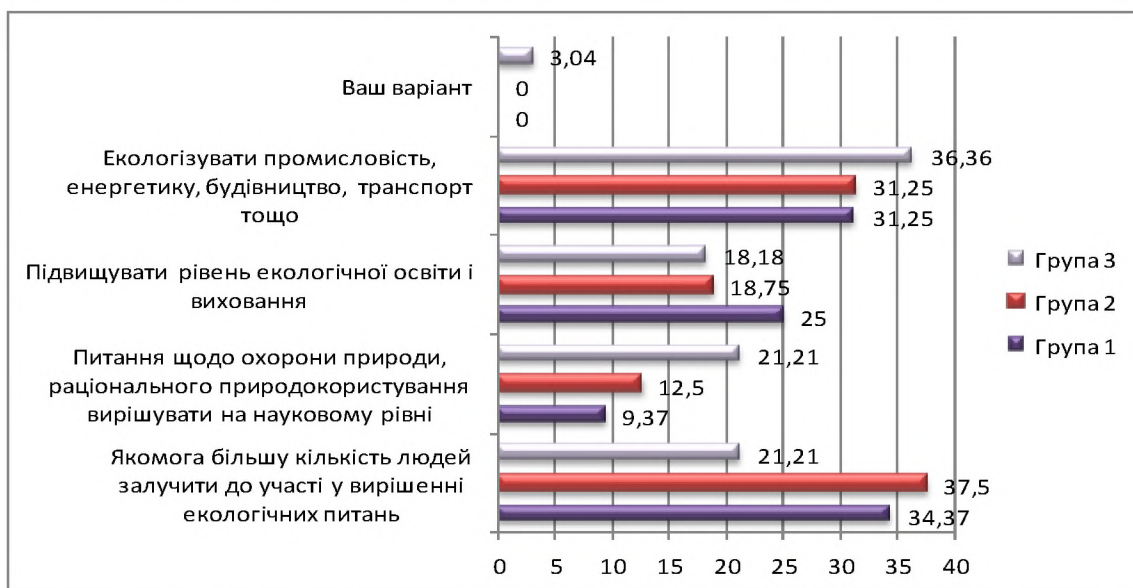

Рис. 4. Значущість екологічних знань для сучасної людини

Як бачимо з рисунку, лише 22,22 % студентів 3-го курсу зазначили необхідність екологічних знань для трудової діяльності як майбутніх учителів початкової школи. Це означає, що екологічні знання в результаті навчання не стали переконаннями, тобто це є свідченням актуальності вдосконалення екологічної освіти і виховання студентів у процесі навчання. У той самий час, прагнення до самостійності в судженнях щодо екологічної ситуації мають 38 % студентів 3-го курсу, що є підґрунтям їхньої готовності до застосування знань у діяльності. У свою чергу, 40 % студентів 1-го курсу і 37,5 % студентів 2-го курсу розглядають екологічні питання лише для загального розвитку, що свідчить про недостатнє орієнтування в екологічній сфері.

Важливим, на нашу думку, є питання щодо шляхів оптимізації взаємодії в системі «людина – природа», що представлено на рис. 6:

Рис. 6. Результати анкетування шляхів оптимізації взаємодії в системі «людина – природа»

Понад 30 % респондентів із кожної групи віддали перевагу екологізації промисловості, а підвищенню ролі екологічної освіти і виховання лише 18-25 %, що є свідченням не зовсім повного розуміння необхідності перебудови системи цінностей сучасної людини і побудови нової стратегії розвитку країни. Ці та багато інших питань вирішуються за допомогою підвищення екологічної освіченості населення, а особливо майбутніх учителів початкової школи. Не випадково 20-37 % респондентів вважають, що для вирішення екологічних питань потрібно залучити більшу кількість людей, але ж знову таки не розуміють того, що спочатку їм потрібно надати належний рівень освіти з означених питань.

Як показує анкетування, обізнаність молоді з екологічною проблематикою є фрагментарною, недиференційованою; студенти краще орієнтуються у глобальних екологічних проблемах, ніж у проблемах своєї місцевості. Певна частина студентів вважають себе непричетними до розв'язання проблем довкілля. Причиною такого ставлення є недостатня увага до формування екологічної свідомості студентів у процесі професійної підготовки, а саме: екологічний компонент не включений до більшості навчальних програм; введення курсу «Основи екології» не є обов'язковим для студентів усіх спеціальностей; вивчення предметів професійного циклу недостатньо пов'язується з екологічними проблемами сучасності регіонального і глобального рівнів та їх причинами; недостатня увага до екологічного матеріалу під час проведення

практичних і лабораторних занять як із природничих, так із гуманітарних наук. У процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи недостатньо застосовуються гуманістично спрямовані екологізовані завдання, епізодично акцентується увага на ролі кожної людини та її впливові на довкілля, не формуються навички вивчення екологічних проблем своєї місцевості й реальної природоохоронної діяльності студентів зі збереження довкілля.

За результатами дослідження необхідними педагогічними умовами формування у студентів екологічної свідомості визначені такі:

- 1) системне введення екологічного матеріалу до всіх курсів підготовки майбутніх учителів початкової школи;
- 2) формування професійних умінь і навичок щодо висвітлення, пояснення екологічних завдань і проблем різних рівнів;
- 3) формування системи цінностей щодо природи і власної відповідальності за стан довкілля;
- 4) діяльнісний підхід до процесу формування екологічної свідомості майбутніх учителів.

На нашу думку, для формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкової школи потрібно постійно підтримувати зв'язок між екологічним, гуманітарним і природничонауковим складниками освіти.

Одним із важливих завдань освіти має бути формування в майбутніх учителів екологічної свідомості екоцентричного типу, оскільки свідомість визначає поведінку людини, її діяльність, екологічну культуру, що, у свою чергу, приведе до належного рівня розвитку нашої країни. Екологічна свідомість формує активну громадянську позицію фахівця, тому вчитель початкової школи не може бути байдужим до середовища (як природного, так і соціального), у якому він існує.

Освіта не повинна зупинятися на стадії простої інформованості (навчання), а виходити на складні й проблематичні процеси виховання, цілеспрямованого формування особистості. Тому дуже важливим у педагогічній діяльності викладача є застосування таких форм і методів роботи, які б дозволили, незважаючи на недосконалість навчальних програм, якомога більше забезпечувати формування у студентів екологічної свідомості. Нині на перший план виходять цінності життя, пошук шляхів і засобів виживання людства за умов прогресуючого погіршення екологічної та соціальної ситуації: «Екологічний аспект наукового світогляду можна виховати, якщо знання про природу і про взаємодію людини з довкіллям перетворюються в особистісні переконання, а переконання перетворюються в дії» [2, с. 90].

У результаті екологічної освіти і виховання у студентів формуються достовірні й теоретично підтвержені знання про природу, а мислення, у свою чергу, набуває аргументованого вираження в системі знань, що дає можливість розцінювати екологічні знання як засіб реалізації екологічної діяльності у професійній сфері, виступає основою забезпечення прав наступних поколінь на гідні умови життя.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Завдання екологічної освіти і виховання майбутніх учителів початкової школи виходять за межі вивчення лише теоретичних питань. Важливо, щоб за допомогою екологічного виховання екологічні знання стали екологічними переконаннями. У цей процес також входить і виховання морального ставлення до природи, включаючи становлення екологічного знання, формування екологічного мислення, кінцевим завданням якого є забезпечення морально досконалої й екологічно доцільної поведінки майбутнього педагога, яка є однією з умов переходу суспільства до сталого розвитку.

Слід звернути увагу на те, що у процесі відношення суспільства до природи між соціумом і природою відбуваються зміни суспільної свідомості, у яких відображається

сучасна екологічна ситуація. Екологічна свідомість студентської молоді реалізується у ставленні до природного середовища, обумовлює її поведінку і діяльність. Окрім того, єдність екологічної свідомості та екологічної діяльності складає основу екологічної культури особистості. Тому формування екологічної свідомості студентів є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти. У той самий час, розвиваючи екологічну свідомість у студентів формуємо в них екологічну компетентність, яку ми визначаємо як здатність до розв'язання екологічних задач у професійній діяльності, особистісне ставлення до життєвого середовища і готовність відповідати за наслідки своєї діяльності в цьому середовищі.

Подальші наукові розвідки у даному напрямі пов'язані з визначенням складників екологічної свідомості майбутніх учителів початкової школи та їх компонентів, що має скоригувати програми навчальних предметів, методи і шляхи у становленні екологічної свідомості студентів і враховувати віддалені наслідки щодо формування екологічної компетентності вчителя початкових класів.

Список використаних джерел

1. Проект Концепції «Нова школа : простір освітніх можливостей». – Київ : МОН України, 2016. – 40 с.
2. Гиросов Э. В. Экологическая культура как высшая форма гуманизма/ Э. В. Гиросов // *Философия и общество*. – 2009. – № 4. – С. 74–92. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.socionauki.ru/journal/files/fio/2009_4/ekologicheskaya_kultura.pdf
3. Скребець В. О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи : монографія / В. О. Скребець. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. – 440 с.
4. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов на Дону : Феникс, 1996. – 480 с.
5. Панов В. И. Экологическая психология : Опыт построения методологии / В. И. Панов. – Москва : Наука, 2004. – 197 с.
6. Медведев В. И. Экологическое сознание : учебное пособие / В. И. Медведев, А. А. Алдашева. – Москва : Логос, 2001. – 375 с.
7. Гісмагов Ф. А. Екологічна компонента у культурі педагога / Ф. А. Гісмагов // *Проблеми освіти*. – 1996. – Вип. 4. – С. 70–72.
8. Варго О. М. Екологічна свідомість як умова становлення екологічного суспільства : автореф. дис ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / О. М. Варго ; Харківський ун-т повітряних сил ім. Івана Кожедуба. – Харків, 2006. – 21 с.
9. Кисельов М. М. Національне буття серед екологічних реалій / М. М. Кисельов, Ф. М. Канак. – Київ : Тандем, 2000. – 320 с.
10. Анацька Н. В. Екологічна освіта : знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини : дис. ... канд. філ. наук : 09.00.10 / Н. В. Анацька ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут вищої освіти. – Київ, 2016. – 220 с.
11. Толмачова І. М. Дидактична система підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації екологічного виховання / І. М. Толмачова, В. В. Нестеренко // *Молодий вчений*. – 2016. – № 12 (39). – С. 515–520. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://molodyvchenu.in.ua/ua/archive/39/>
12. Кулик Т. М. Системно-динамічні особливості розвитку екологічної свідомості студентів : автореф. дис ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. М. Кулик ; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2013. – 16 с.
13. Нінова Т. С. Екологічна культура як складова професійної культури майбутнього учителя / Т. С. Нінова // *Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки*. – 2011. – Вип. 209. – Частина II. – С. 139–141.

References

1. *A project of Concept «New school: a space of educational possibilities»*. (2016). Kyiv: MES Ukraine (in Ukr.)
2. Girusov, E. V. (2009). Ecological culture as the highest form of humanism. *Filosofiya i obschestvoyu. (Philosophy and Society)*, 4, 74–92. (in Russ.) Retrieved from www.socionauki.ru/journal/files/fio/2009_4/ekologicheskaya_kultura.pdf
3. Skrabets, V. O. (2004). *Ecological psychology in the long-term consequences of the eco-technological catastrophe: monograph*. Kyiv: Publishing House Word (in Ukr.)

4. Deryabo, S. D., & Yasvin, V. A. (1996). *Ecological pedagogy and psychology*. Rostov on the Don: Phoenix (in Russ.)
5. Panov, V. I. (2004). *Environmental psychology: the Experience of building methodology*. Moscow: Science (in Russ.)
6. Medvedev, V. I., & Aldasheva, A. A. (2001). *Ecological Consciousness*. Moscow: Logos (in Russ.)
7. Hismatov, F. A. (1996). Ecological component in the culture of the teacher. *Problemy osvity (Problems of education)*, 4, 70–72 (in Russ.)
8. Vargo, O. M. (2006). *Ecological consciousness as a condition for the formation of an ecological society: abstract dissertation of philosophical sciences: 09.00.03*. Kharkiv (in Ukr.)
9. Kiselev, M. M., & Kanak, F. M. (2000). *Nationality among ecological realities*. Kyiv: Tandem (in Ukr.)
10. Anatskaya, N. V. (2016). *Environmental education: knowledge and life-value orientations of the modern man: diss ...of PhD: 09.00.10*. Kyiv (in Ukr.)
11. Tolmachova, I. M., & Nesterenko, V. V. (2016). Didactic system of preparation of future teachers of elementary school to organization of ecological education. *Molodyi vchenyi (Young scientist)*, 12 (39), 515–520 (in Ukr.) Retrieved from <http://molodyvchenyi.in.ua/ua/archive/39/>
12. Kulik, T. M. (2013). *System-dynamic features of development of ecological consciousness of students: abstract dissertation of candidate psychologist sciences: 19.00.07*. Lutsk (in Ukr.)
13. Ninova, T. S. (2011). Ecological culture as a component of the professional culture of the future teacher. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Pedagogichni nauky (Announcer of the Cherkasy university. Series: Pedagogical sciences)*, 209 (II), 139–141 (in Ukr.)

Abstract. *NINOVA Tetyana Stepanavna. Dynamics of formation of ecological consciousness of future teachers of initial school in the professional preparation process.*

Introduction. *Importance of preparation of competent teachers at the higher school to ecologically expedient activity, forming in them of ecological consciousness and culture the education of the young generation of country predefined by a necessity capable with care to behave to the natural environment, reasonably to use his riches.*

The analysis of pedagogical and methodical literature from the theme of research allows to outline contradictions that lead to the necessity of improvement the process of forming of ecological consciousness of future teachers of primary school, in particular, between: by modern requirements to the level of ecological preparation of future teachers and real state of their preparation at higher school ; by the necessity of through ecologization of maintenance educational to the process and by a requirement in the modern on-line tutorials of professional preparation of students at higher school; by expediency of forming for the future specialists of ecological knowledge and abilities in relation to maintenance and improvement of the state of environment and insufficiency of application of modern pedagogical technologies in the educational process of preparation of teacher.

Purpose. *Research aim: to consider the dynamics of forming of ecological consciousness of future teachers in the process of professional preparation at higher school.*

Originality. *The scientific novelty of the got results of research consists in that: on the basis of questionnaire certain dynamics of becoming of ecological consciousness of students of different courses; certainly and basic pedagogical terms that provide realization of forming of ecological consciousness of students in the educational process of higher school.*

Conclusion. *One of important tasks of education there must be forming for the future teachers of understanding, that a decision of ecological problems is the important problem of present time, that consciousness determines behavior of man, her ecological culture that will assist to development of our country. Ecological consciousness forms active civil position.*

Developing ecological consciousness for students formulate an ecological competence that we determine, as an ability capacity for the solving of ecological tasks in professional activity, personality attitude toward a vital environment and willingness to be responsible for the consequences of the ecological activity in this environment.

Key words: *ecological consciousness; structure of ecological consciousness; pedagogical conditions of formation of ecological consciousness; teacher's professional training; ecological competence.*

*Одержано редакцією 30.09.2017
Прийнято до публікації 09.10.2017*